

Orusts förhistoria

Äldre stenålder

Det tjocka istäcke som täckte större delen av norra Europa började nu ge vika och den period som kallas stenålder inleder vår förhistoriska resa. Den äldre stenåldern varade mellan 8000 och 4000 f.Kr. och kallas ibland även för jägarstenåldern. Det blev nu långsamt allt varmare här uppe i Skandinavien. Nya växt- och djurarter vandrade in i vårt land och spred sig vidare norrut. De kala vidderna ersattes allt mer av stora skogar. Renen som var bland de första bytesdjuren blev efterhand allt ovanligare, medan älg, hjort och uroxer ökade i antal.

Hullingspets från Röra i Svineviken på Orust.
Foto: Statens historiska museum.

Människorna spred sig även de norrut, först längs de isfria kusterna och sedan inåt landet. Cirka 7000 f.Kr. var istäcket helt borta. Det var inte trångt att leva här under stenåldern – på den yta som i dag är Sverige fanns bara några tusen människor. Det fanns gott om mat för alla. Vid stenålderns slut hade befolkningen ökat till omkring 25 000.

Stenålderns människor här uppe i norr var säsongboende. Att vara säsongboende betyder att man flyttade mellan olika boplatser beroende på årstid och tillgång på föda. Man rörde sig över stora områden. Under sommaren bodde man vid kusten där man fiskade och jagade säl och på vintern flyttade man inåt land för att jaga älg och hjort.

Stenåldersmänniskorna levde tillsammans i små grupper. Vi vet inte hur män och kvinnor fördelade arbetsuppgifterna mellan sig. Arkeologerna har hittat jaktvapen i gravar, även i kvinnogravar, så troligen var alla vuxna med och jagade. Det fanns inga speciella yrken utan

alla hjälptes säkert åt efter bästa förmåga med både jakt, insamling av växter, tillverkning av redskap och allt annat som måste göras. Gissningsvis så vad det de äldres uppgift att se efter barnen hemmavid medan de andra gick ut på längre insamlingsturer. Att lära barnen olika saker som att laga mat, göra upp eld och hur man tillverkade olika sorters redskap var säkert även det ett arbete som tilldelades de äldre i familjen. Man kan nog tänka sig att de äldre hade en hel del att berätta för barnen när man arbetade eller satt tillsammans vid elden på kvällen.

Man tror att de små familjegrupperna ingick i större stammar som ibland, kanske några gånger per år, samlades på särskilt utvalda platser. Det kanske var vid en bestämd tid på året, kanske vid sommarsolståndet (midsommar), när den första snön föll eller vid begravningar och andra liknande ceremonier. Vid sådana tillfällen passade man säkert på att byta föremål, samtala och utbyta idéer med varandra. Kanske var det på dessa möten som man träffade den som man sedan valde att bilda familj tillsammans med.

Stalahackan från Bråttkärr på Orust. Foto: Statens historiska museum.

Hade man någon religion, trodde man på någon gud under stenåldern? Närheten till naturen och avbildningar, som till exempel de hållristningar från stenåldern som förekommer i norra Sverige, visar att man såg de stora jaktdjuret som älg och björn som att de tillhörde livet bortom det jordliga. Kanske fanns det shamaner, ett slags präster, som man trodde hade möjlighet att få kontakt med den andra världen. När någon dog fick denne med sig föremål som smycken, vapen och djuroffer i graven. Därför kan man anta att människorna trodde på ett liv efter döden.

Människorna som levde under den äldre stenåldern hade sällan ett fast hem. Istället valde man att bo på flera olika platser. När man flyttade runt var det lättare om man inte ägde mer än vad man kunde bära med sig. Det fanns förmodligen inte någon bestämd ledare i en grupp, utan den som var bäst på vad som behövde göras var den som bestämde över den sysslan. Man brukar prata om stenåldern som ett jämlikt samhälle. Detta kan man se genom att titta på gravarna från stenåldern som oftast är väldigt lika varandra. Då dessa inte skiljer sig åt utan är i stort sett lika tror man att detsamma gällde även för de levande. Man har även gjort jämförelser med folk som lever på ett liknande sätt i vår nutid.

Tångespets av flinta från Stenkyrka på Tjörn. Foto. Statens historiska museum.

I slutet av den äldre stenåldern förändrades klimatet och naturen igen. Det blev ännu varmare – medeltemperaturen var flera grader högre än i dag. Tallskogarna tog över de tidigare björkskogarna. Älg, hjort och vildsvin blev vanligare, medan uroxen dog ut. Dessutom skedde snabba förändringar av kustlinjen, dels på grund av att den tjocka inlandsisen inte längre tryckte ned marken, dels på grund av att vattennivån i havet steg. I södra Skandinavien låg till att börja med stora delar av landet under vatten. Efter att isens tryck minskade så höjde sig landet ur havet (titta på de kartor som finns under rubriken "Orust föds ur havet"). Denna förändring pågår än idag om än mycket långsamt. Att känna till var stranden låg under forntidens olika perioder är en metod som arkeologer använder för att veta hur gammal till exempel en boplats kan vara.

Isen smälter.

Mot slutet av den äldre stenåldern var människorna fler och började bli mer bofasta. Man använde nya redskap och man tillverkade kärl av lera som man sedan brände i ugnar för att öka hållbarheten. Från denna tid har vi också flera gravar.

I texter om stenåldern som skrivits av arkeologer möter man ofta begreppet kultur. De vanligaste kulturgrupperna som omnämns i arkeologiska texter om den här tiden på Västkusten är Hensbackakulturen (7600–6500 f.Kr.), Lihultkulturen (6000–4000 f.Kr.) och Sandarnakulturen (8400–6000 f.Kr.). Dessa kulturer har fått sina namn efter platserna där deras speciella stenredskap hittades för första gången. Nedan syns bilder på yxor som är typiska för respektive kultur.

Sandarnayxa som är namngiven efter en boplats i västra Göteborg. Foto: Statens historiska museum.

Hensbackayxa från lokalen med samma namn som ligger strax söder om Munkedal. Foto: Statens historiska museum.

Lihultsyxa från platsen med samma namn i närheten av Strömstad. Lägga märke till att eggen är slipad.

Foto: Statens historiska museum.

Då man hittar samma typer av stenverktyg på olika platser runt om i norra Europa så förstår man att människorna hade kontakter med varandra trots de stora avstånden. Ungefär 5000 f.Kr. börjar man i södra Skandinavien använda lerkärl för att laga och förvara mat i. Idén kanske man fick från människor som levde längre söderut, på det europeiska fastlandet. Därifrån kan också de första idéerna om att odla jorden och hålla boskap ha kommit – det som skulle komma att känneteckna nästa period – den yngre stenåldern.